

Voorbereidend
Wetenschappelijk
Onderwijs

Tijdvak 2
Woensdag 21 juni
9.00–12.00 uur

Boekje met bronnen

Een nieuwe eeuw, nieuwe verhoudingen?

Nederland 1880–1919: op het breukvlak van twee eeuwen

bron 1a en 1b

bron 1a

Uit de parlementaire enquête van 1887 het verhoor van Pierre Regout, glas- en aardewerkfabrikant in Maastricht over de glasblazerij waar jongens nachtwerk doen

- 1 „Ik kan de verzekering geven, dat de jongens niet lijden.”
2 „Al komen zij ook drie nachten in de week niet op hun bed?”
3 „Overdag kunnen zij slapen”.
4 „Maar drie nachten in de week komen zij niet op hun bed?”
5 „Neen, zes nachten van de week”.
6 „Zes nachten! Dan is het nog erger dan ik dacht.”
7 „Overdag kunnen zij slapen.”
8 „Is het gebruik van jongens een kwestie van geld?”
9 „Ook.”
10 „Misschien hoofdzakelijk?”
11 „Ik vraag u excuus. Een jongen loopt met het glas naar de oven. Hij doet dat spelende.
12 Als hij dit twaalf uren gedaan heeft, is hij onvermoeid -en loopt nog als een haas.”
13 „Dus gij noemt dit nachtwerk van kinderen zes nachten achtereen een werk, dat
14 spelenderwijs verricht wordt?”
15 „Ja.” (...)
16 „Na 1874 zijn toch de kinderen beneden de 12 jaren buiten de fabriek gebleven?”
17 „Ja, dat heeft voor ons ook de prijs van de jongens zoveel duurder gemaakt.”
18 „Maar die wet is toch een groot geluk voor die jonge kinderen geweest. Of keurt gij haar af?”
19 „Neen, ik acht haar een geluk voor de kinderen.”
20 „Dus, zou het misschien een geluk voor hen zijn, als de leeftijd nog een weinig uitgebreid
21 werd?”
22 „Dat zou ons weer meer geld kosten.”
23 „Gij hebt veel met die kinderen te doen gehad en kunt daar dus wel over oordelen?”
24 „Zeer zeker, ik heb zelf kinderen.”
25 „Maar die laat gij toch niet 's nachts werken?”
26 „Och, ik weet wel dat de studenten ook wel eens niet naar bed gaan, zonder daarom ziek
27 te worden.”

bron 1b

Het verhoor gaat verder in op de volwassen arbeiders

- 28 „Gij zult ze toch niet laten werken, tot ze er dood bij neervallen?”
29 „Pensioneren doen wij ze niet.”
30 „Wanneer gij ze niet meer gebruiken kunt, gaan zij heen en doet gij niets meer aan hen.”
31 „Jazeker.”
32 „Zijn de lonen wel vermeerderd?”
33 „Neen, in den laatste tijd zijn de lonen altijd verminderd.”
34 „Die verminderingen zijn ook het gevolg van uw inrichtingen, waardoor de mensen in
35 staat zijn om meer te produceren?”
36 „Ja, zij moeten misschien wat harder werken, maar zij kunnen meer produceren.” (...)
37 „Verleden jaar is er onder de glasblazers een soort van oproer geweest. Wat was daarvan
38 de oorzaak?”
39 „Het loon van de werkmans regelt zich naar vraag en aanbod. Zij werden ontevreden. Ik
40 heb hun gezegd: Wilt gij niet werken, gaat dan maar wandelen. Ik heb twee ovens laten
41 uitdoven, en na veertien dagen vroegen zij met hangende pootjes om terug te mogen
42 komen. Toen hebben wij hen voor ons plezier een maand laten wandelen en hen daarna
43 weer aangenomen.”
44 „Een maand voor uw plezier brodeloos?”
45 „Ja, dat was een goede les.”

ontleend aan: Gerard Brom, Alfons Ariëns, eerste deel, Amsterdam 1941, pag. 394–395

Uit de Resolutie aangenomen op het Onderwijs-congres waar gediscussieerd wordt over de ontwerp-Leerplichtwet, 1899

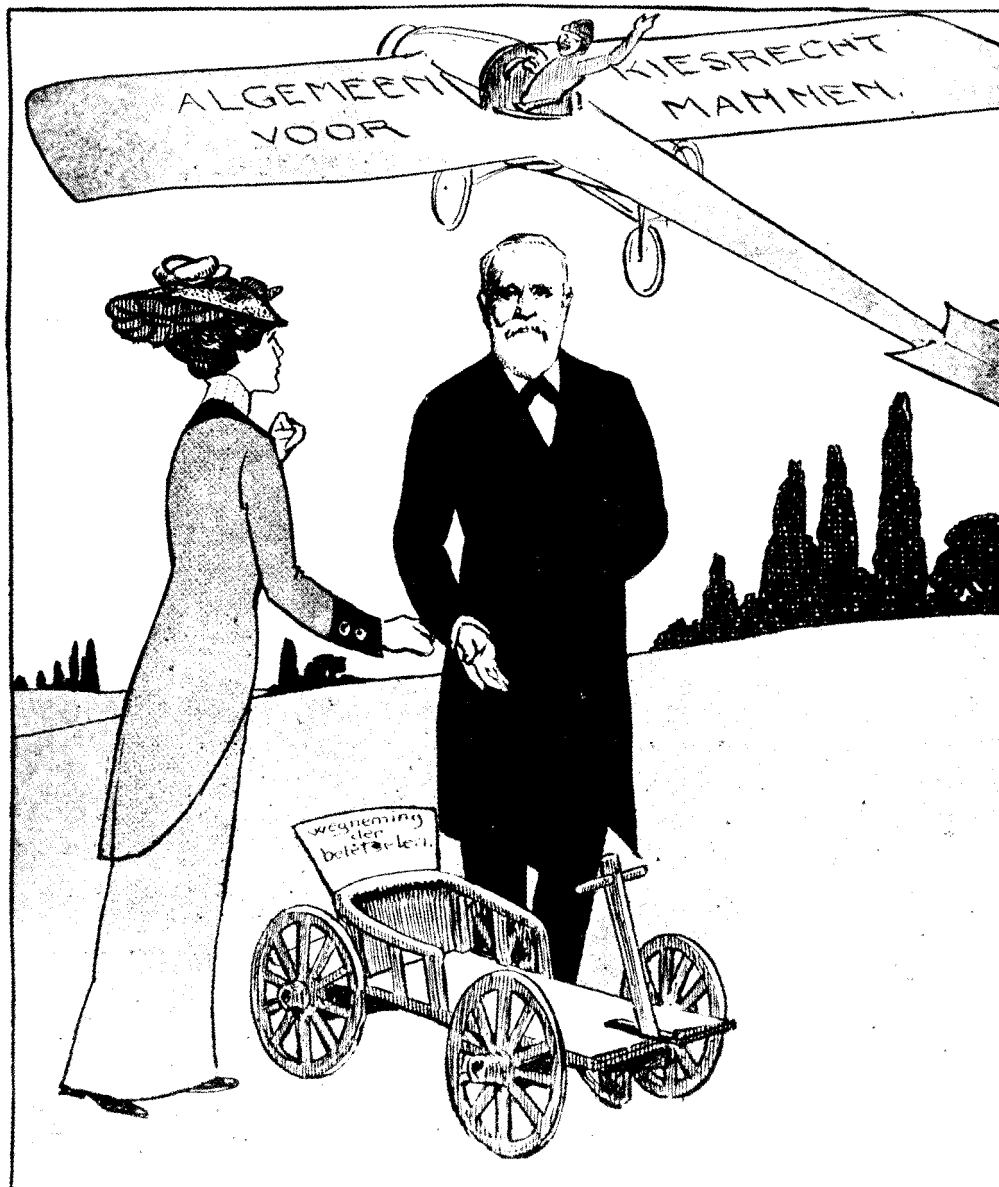
- 1 I. Onder leerplicht worde verstaan de plicht (...) tot het geheel doen doorlopen van een
2 volledige Schoolcursus, omvattende minstens zeven leer- of cursusjaren, beginnend niet
3 eerder dan op 6-jarige en uiterlijk eindigend op 15-jarige leeftijd; (...)
4 III. Een goede Leerplichtwet is *onmogelijk* uitvoerbaar zonder een absoluut verbod van alle
5 loontrekkende arbeid voor kinderen gedurende de leerplichtige leertijd (...)
6 V. De grondwettelijke plicht der overheid, om te zorgen, dat overal voldoende lager onderwijs
7 wordt verstrekt, sluit in zich haar verplichting er voor te waken, dat de lichamelijke
8 verzorging van het schoolkind voldoende is. Met lichamelijke verzorging wordt bedoeld
9 onder andere voeding, kleding, schoolartsen en schoolbaden, vakantie-koloniën enz. (...)

ontleend aan: Ons volksonderwijs en leerplicht, Handelingen van het Onderwijs-Congres op 4 Juni en 24 Sept. 1899, Amsterdam 1900, pag. 157–158

Uit de rede van Dr. De Visser bij het debat over de Leerplichtwet in de Tweede Kamer in 1900

- 1 1e. Aan wie behoort het kind? De ouders zijn de natuurlijke opvoeders der kinderen.
2 De wetgeving moet erop gericht zijn hun rechten als zodanig onverkort te handhaven.
3 Dat doet dit ontwerp juist niet.
4 2e. het ontwerp legt een eenzijdige druk op de minderbedeelden en klopt daarom niet
5 met de leuze van sociale rechtvaardigheid. Het huisonderwijs, dat met schoolonderwijs
6 gelijk gesteld wordt, valt alleen onder het bereik der meergegoeden en bovendien bepaalt
7 het ontwerp niets omtrent het aantal uren huisonderwijs. (...)
8 Meneer de Voorzitter, wanneer ik nu bij dit alles denk aan de machtige greep van
9 Staatswege in het huisgezin; de bedenkelijke inbreuk op de vrijheid der ouders (...) zie ik
10 hoe een wet als deze verder afvoert van het mijns inziens juiste standpunt, de school aan
11 de ouders, dan is de prijs mij te hoog.

ontleend aan: Leerplicht, een nota met betrekking tot het door de ARP ingenomen standpunt inzake de leerplicht, z.j. z.p., pag. 35



LOUIS RAEMAEKERS

CORT V. D. LINDEN: Zoo Mevrouw! wil U de zelfde vlucht nemen? Zie hier uwe machine, een „vliegende Hollander”

Toelichting:

Cort van der Linden (liberaal) was minister-president van 1913 tot 1918.

Op de kar staat: „wegneming der beletselen”.

Een „vliegende Hollander” is de naam voor een speelgoedkar zoals op de prent is afgebeeld.

bron: Inge Polak (red), Geloof mij vrij, mevrouw, een bloemlezing uit vrouwentijdschriften tussen 1870 en 1920, Amsterdam 1984, pag. 9

Duitsland en Europa, 1945–2000

bron 5

Fragment uit de preambule (= aanhef) van de grondwet (1949)

1 Zich bewust van zijn verantwoordelijkheid tegenover God en de mensen, bezielde door de
2 wil, om zijn eenheid als natie en als staat te bewaren en als gelijkwaardig bondgenoot in
3 een Verenigd Europa de vrede in de wereld te dienen, heeft het Duitse volk (...) deze
4 Grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland aangenomen. Het heeft ook gehandeld voor
5 die Duitsers die de medewerking hieraan was ontzegd. Het gehele Duitse volk blijft
6 geroepen, om in vrije zelfbeschikking de eenheid en de vrijheid van Duitsland te voltooien.

ontleend aan: Unser Weg in die Gegenwart 4, Neueste Zeit, Bamberg 1984, pag. 185

Een foto uit 1954



vertaling:

linkse bord: In Bonn: „In welke richting marcheert de Duitse jeugd?“

rechtse bord: „Naar het Oosten“, „heel goed!“

bron: Christoph Kleßmann, Die doppelte Staatsgründung, Deutsche Geschichte 1945–1955, Bonn 1991, pag. 333

Een foto uit 1961



vertaling:

linksboven: De 13^e augustus was de eerste klap.

rechtsonder: Op 17 september kiezen wij de kandidaten van het Nationale Front en delen de oorlogshitsers de tweede klap uit!

bron: A.F. Manning (red.), Onze jaren 45–70, aflevering 59, 17–23 maart 1973, pag. 1874

Een verslag van Horst Schlaffke (25 jaar), werkzaam als kraandrijver in de Stalinallee (Oost-Berlijn)

1 Vrijdag, 12 juni, na de middagpauze werden de bouwvakkers van hun steigers naar
 2 beneden geroepen. Een vertegenwoordiger van de BGL maakte bekend, dat de norm
 3 (= *vastgestelde arbeidsprestatie*) met terugwerkende kracht met 10% verhoogd was. Onder
 4 ons bouwvakkers ontstond hevige verontwaardiging. „Geen sprake van!” schreeuwden
 5 velen. „Wij willen de bedrijfsleiding spreken. Wij gaan niet eerder aan het werk, voordat
 6 deze zaak geregeld en de norm teruggedraaid is” riepen de arbeiders, en dat werd
 7 besloten. Toen kwamen de vertegenwoordigers van de bedrijfsleiding, van de FDGB en
 8 van de Partij en probeerden ons te kalmeren: „Denk er aan dat als u met het werk niet
 9 verder gaat, dat dan alle mensen hier de woningen niet in kunnen.” „En als ik mijn huur
 10 niet betalen kan, dan kan ik mijn woning uit”, riep er eentje (...)
 11 Maandag, de 15^e, werd er gewerkt. Niemand wilde voorlopig aan een nieuwe staking
 12 geloven. Pas de volgende dag hoorde ik, dat op diezelfde maandag bij blok 40, hier slechts
 13 600 meter vandaan, gestaakt is. Ongeveer om 9.15 uur hoorde ik mijn collega's roepen:
 14 „Kijk eens naar de straat!” De bouwvakkers van blok 40 kwamen naar buiten en droegen
 15 vooraan een spandoek waarop stond: „Wij eisen vermindering van de norm”. Overall op
 16 de bouw werd gezegd: „Kom, kom, laat alles staan en liggen.” Ik (...) ben direct naar
 17 beneden gerend de straat op. Minstens 90% van ons werk marcheerde mee.

ontleend aan: Ilse Spittmann en Karl Wilhelm Fricke, 17. Juni 1953, Arbeiteraufstand in der DDR, Köln 1982, pag. 117–118

Toespraak van Ernst Reuter, burgemeester van West-Berlijn, op 25 juni 1953 bij de herdenking voor de slachtoffers van 17 juni

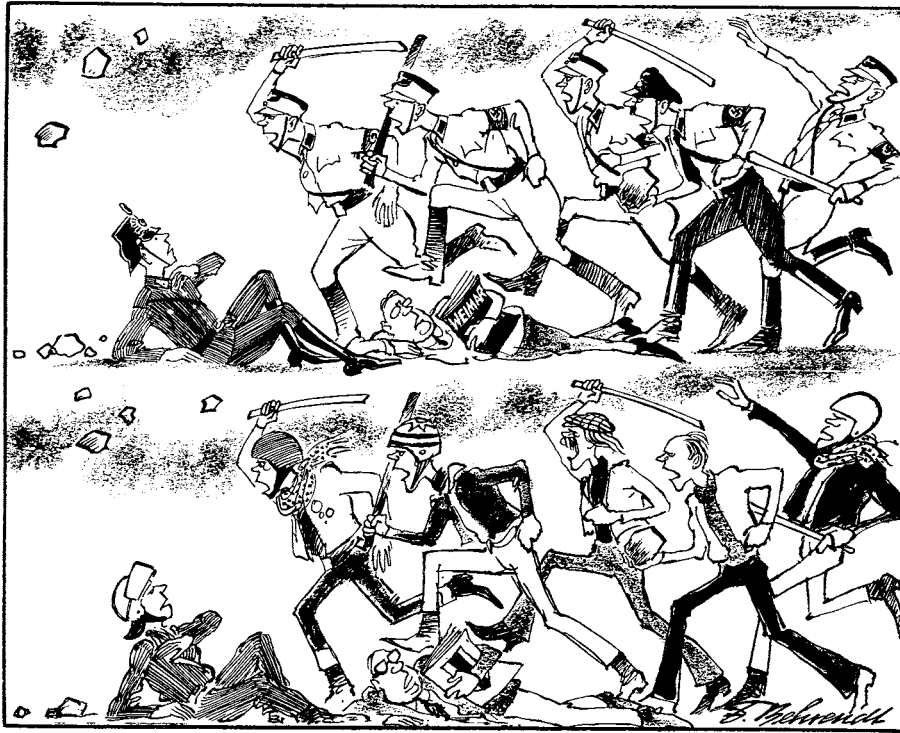
1 „Geen enkele macht op aarde, niemand zal op den duur ons Duitsers van elkaar kunnen
 2 scheiden, wij zullen naar elkaar toe groeien, zoals wij al lange tijd in deze barre tijd
 3 innerlijk naar elkaar toe gegroeid zijn. Onze stad zal weer een eenheid worden, uiterlijk
 4 zoals het innerlijk geweest is, en ons land zal weer een eenheid vormen in vrijheid (...).
 5 De vlag op de Brandenburger Poort is er door onze jeugd afgescheurd, en deze jeugd zal
 6 op een dag de vlag van de vrijheid op de Brandenburger Poort hijsen.”

ontleend aan: Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland”, Band II/1, Baden-Baden 1995, pag. 754

Besluit van het Centraalcomité van de SED, 24–26 juli 1953

1 Aan de voorbereiding van de fascistische greep naar de macht op 17 juni hebben de
 2 kringen van de monopoliekapitalisten en de grootgrondbezitters als helpers van het
 3 Amerikaanse imperialisme in belangrijke mate deelgenomen. Sinds in de Duitse
 4 Democratische Republiek de macht van de werkenden gevestigd werd, sinds de
 5 kapitalistische monopolies en de grootgrondbezitters onteigend zijn en niet meer
 6 toegelaten worden, voeren deze kringen, die in West-Duitsland de macht in handen
 7 hebben, een verbitterde strijd om het herstel van de oude kapitalistische orde in de
 8 Duitse Democratische Republiek. (...) De fascistische greep naar de macht op 17 juni is
 9 mislukt. De meerderheid van de bevolking van de DDR, in het bijzonder de
 10 arbeidersklasse, heeft de provocateurs niet gesteund, maar resoluut afgewezen.

ontleend aan: Volker Gransow en Konrad H. Jarausch, Die Deutsche Vereinigung, Dokumente zu Bürgerbewegung, Annäherung und Beitritt, Köln 1991, pag. 31



Herinneringen aan Weimar

bron: F. Behrendt, *Op naar het jaar 2000*, Amsterdam 1982, z.p.

Einde